

GORCUMSE OUDHEDEN

door

Drs. W.A. van der Donk

Repetitor

Lid van

GEDEPUTEERDE STATEN VAN NOORDHOLLAND

VI DE H.H. MARTELAREN VAN GORCUM

en

AAN DE NEGENTIEN JULIEN VAN DE 9^e JULI 1572.

1953

De Kerk van Nederland herdenkt in haar liturgie telken jare het feit, dat in de nacht van 8 op 9 Juli 1572 negentien geestelijken - paters, seculieren en broeders - op beestachtige wijze door Lumey en consorten in een turfschuur nabij Den Briel door ophanging om het leven zijn gebracht.

In het geheel zijn 23 geestelijken in het Gorcum-Brielse drama betrokken geweest. Vier hunner zijn afgevallen. Twee daarvan zyn tot de Moederkerk teruggekeerd; negentien stierven de marteldood.

De personen, die in het drama, dat een eeuwige schandvlek werpt op onze vaderlandse historie in de phase van onze vrijwording, kan men in drie groepen verdelen.

Daar zijn allereerst de volkomen onschuldige slachtoffers, aan wie men alleen maar hun hechte trouw aan de Paus, als plaatsbepaler van Christus op aarde, en hun onwrikbaar geloof in het H.Sacrament des Altaars kon ten laste leggen.

Daar is in de tweede plaats de grote schare van lauwe en onverschillige Katholieken, die door hun apathische en vaak berekende houding het aan een kleine minderheid van fanatieke geuzen, predikanten en geuzen-leiders mogelijk maakte hun wil op te leggen en hun onverzoenlijke haat tegen de oude Moederkerk op weerloze priesters, paters en broeders bot te vieren.

Daar is in de derde plaats de door een fel en hartstochtelijk anti-papisme gedreven groep, die rondom de sadist Lumey, "het zwijn van de Ardennen", en zijn handlanger Jan van Omal samenrotten om de negentien aan hun Kerk getrouwe slachtoffers voor hun geloofs-moed door een smadelijke marteldood te laten boeten.

Het was een gemengd gezelschap, dat voor zijn z.g. rechters zijn geloof verdedigde. Ordensgeestelijken en seculieren; priesters en broeders bevonden zich onder hen; geleetterden en eenvoudigen van geest telden zij; Franciscanen en Norbertijnen en ook een Augustijn en een Dominicaan bevonden zich in hun midden; personen, die in Gorcum of omgeving werkzaam waren en priesters uit Monster en Heineoord. Maar het leeuwenaandeel leverde de clerus van de Merwestad en omgeving en van deze waren de meesten zonen van St.Franciscus. Het moet de bruine paters en fraters droef te moede zijn geweest, toen zij het stille klooster "Tot O.L.Vrouwe te Bethleem" aan de Arkelstraat te Gorcum moesten verlaten om zich tegenover het brute optreden der geuzen op het Kasteel veilig te stellen. Zij hadden de geestelijke belangen van Katholiek Gorcum steeds trouw gediend, met de seculiere parochie-geestelijkheid tot aller tevredenheid op hartelijke wijze samengewerkt en voor hun sober bestaan geteerd op de aalmoezen van Gorcum's burgerij. Zij hadden de kloosterlijke regelmaat van gebed, studie en arbeid bijna allen lief gekregen.

Bezorgd door de eerbied voor het H.Sacrament had de zwager van Nicolaas Pieck, Hessel van Est Willemzn., er in toegestemd, dat zoals in 1566, het jaar van de beeldestorm, ook in de zomer van 1572 veiligheidshalve Ons Heer gedurende de troebelen elke avond vanuit de grote Parochiekerk van St.Maarten en St.Vincent naar zijn woning, naar de Gasthuisstraat werd gebracht. (Deze fraaie woning bestaat nog en is thans ingericht als oudheidkundig museum.)

Het drama, dat zich in de zomer van 1572 afspeelde, begon toen de Gorcumse priesters onder leiding van Nicolaas Pieck, de vrome en sympathieke gardiaan van het Franciscaner-klooster in de Arkelstraat te Gorcum, en de toegewijde, seculiere pastoor Leonardus Vechel bij de nadering der geuzen uit de richting Dordrecht -met medenemen van de H.Vaten- en in gezelschap van enige Katholieke leken op Donderdag 26 Juni de wijk namen naar het Kasteel "De blauwe Toren". Dit hechte bolwerk, aan de Zuidzijde van de stad aan de Merwede gele-

gen, had een veilige schuilplaats voor de vluchtelingen kunnen zijn, ware het niet, dat de dappere Koningsgetrouwe commandant Casper Turck, door de overmacht der Geuzen gedwongen, zich reeds op Vrijdag 27 Juni met zijn zwakke leger troep van 20 man aan Marinus Brand de hoofdman der Geuzen, had moeten overgeven.

In strijd met het gegeven woord, dat lijfsbehoud en vrije aftocht voor alle vluchtelingen, ook de Gorcumse geestelijken, inhield werden deze laatste verraderlijk door de troepen van Marinus Brand op "De blauwe Toren" gevangen gehouden.

Met deze woordbreuk was feitelijk het lot van de arme slachtoffers bezegeld. Al spoedig immers zou blijken, dat Marinus Brand de geestelijken gevangen hield in opdracht van Willem van der Marck, Graaf van Lumey, die met zijn geuzen-lende sinds 1 April Den Briel bezet hield en vandaar uit zijn verwoede strijd tegen de papisten, i.h. b. tegen de monniken, in het Hollandse voerde.

De in Gorcum gevangen genomen pater Dominicaan Joannes, pastoor van Hoornaar, werd op de 2e Juli in de gevangenis van "De Blauwe Toren" geworpen. Na negen dagen en nachten lang door de Geuzen in de vunzige kelders van "De Blauwe Toren" te zijn gehoond, bedreigd en gemarteld, werden de ongelukkigen in een vissersschuit naar Den Briel getransporteerd, ongeveer ter plaatse waar te Gorcum nu de Duivelsgracht is gelegen, scheepten de slachtoffers die erbarmelijk gekleed en ondervoed waren, zich in, nagejoud door het grauw van Gorcum. Dite gebeurde in de nacht van Zaterdag 5 op 6 Juli.

In Dordrecht, waar het schip in de morgen van de 6e Juli arriveerde, werden de priesters, pater's en broeders voor het gepeupel, voor luttel geld te kijk gesteld.

In Den Briel op Maandag 7 Juli aangekomen, werden zij aan een z.g. proces onderworpen. Eerst met zachte middelen, als beloften en voedsel, later met dreigementen, trachten de z.g. rechters de geestelijken tot afval te brengen. Intussen was hun gezelschap met vier priesters, t.w. twee pater's Norbertijnen en twee seculiere pastoors uitgebreid.

Behoudens enkele betreurenswaardige uitzonderingen stuitten de pogingen om de gevangenen tot geloofsverzaking te bewegen, af op de onwrikbare trouw van de elkaar bemoedigende en aansporende slachtoffers.

Onder hen hebben vooral Leonardus Vechel en Nicolaas Pieck, de laatste nog het meest, zich dapper onderscheiden.

Hun grondige theologische scholing en die van anders geestelijken stelde hen in staat om in de godsdienstige twistgesprekken hun tegenstanders afdoende van antwoord te dienen.

Toen de familie van de Gardiaan Nicolaas Pieck poogde door een groot losgeld hem alleen uit de handen van zijn beulen te bevrijden, weigerde hij die tussenkomst, onder mededeling, dat hij slechts met al zijn gezellen en niet alleen uit de gevangenis wenste ontslagen te worden.

Herhaaldelijk doch te vergeefs is door de beulen beproefd de martelaren tot afval van hun geloof in het Primaatschap van de Paus en in de H. Eucharistie te brengen. Toen dat niet gelukte eisten de Geuzen, dat de mannen slechts aan hun geloof aan het oppergezag van Christus plaatsbekleder zouden verzaken. Ook dat mocht hun evenwel niet gelukken! Toen werd hun door Lumey en zijn trawanten bevolen een stoet te vormen. Deze moest processie-gewijze gaan om de beide galgen, die in de Briel op de Markt en buiten de stadspoorten stonden opgesteld. Tijdens deze smadelijke rondgangen werden zij door het soldatengespuis van Lumey gehoond, geslagen en gedwongen geestelijke liederen te zingen. Ten slotte velde de Geuzenleider het doodvonnis over de ongelukkigen. In de vroege morgen van 8 op 9 Juli werd dit in een turf-schuur by den Briel door de strop voltrokken.

De lijdenskelk hebben de martelaren tot de bodem geledigd! Doch mensenkinderen als zij waren, hebben ook zij de wrede doodsangst gekend; ook zij toch hingen aan het leven, al verkozen zij-geheimvol verbond van Gods genade en 's mensen vrije wil- de smartelijke dood boven de verzaking aan hun geloof.

Wij hebben tot nu toe meermalen de naam van Lumey genoemd. Het verwondert ons altijd nog, dat menige stad in ons vaderland een harer straten genoemd heeft naar deze bloeddorstige "papenvreter".

Wij dienen thans nog een enkel oogenblik stil te staan bij de rol, die Willem de Zwijger in het Gorcum-Brielse drama heeft gespeeld. Het is bekend, dat hij de betekenis van de religie niet heeft gevoeld op de wijze van de innig overtuigde gelovige. Veeleer stond hij onverschillig tegenover de godsdienst. Zijn herhaalde geloofswisseling o.m. legt daarvan getuigenis af.

De eerlijkheid gebiedt te erkennen, dat Prins Willem van Oranje nadrukkelijk aan Lumey heeft bevolen de gevangen genomen priesters en monniken te sparen en het heeft zeker niet aan de Zwijger gelegen, dat Lumey het bevel van de Prins heeft getrotseerd en de geloofshelden ten marteldood heeft gevoerd. Zoveel is zeker, dat de toenmalige gewestelijke overheid de dood van de Gorcumse priesters en hun gezellen niet heeft gewild, althans van zodanige wil geen blijk heeft gegeven. Even zeker is het, dat Protestants Nederland in beter begrip van de vaderlandse historie op dit zwakke punt zich heden ten dage gelukkig minder vereenzelvigd met het moordend geuzendom dan het weleer heeft gedaan, ja zelfs meer geneigdheid schijnt te tonen zich te distanciëren van de Brielse bende vrijbuiters, die in hun orgiën en uitspattingen, in hun foltering en wreedheden, in hun sadistische schennis van de lijken van hun Brielse slachtoffers slechts door de verfijnde methoden van de moderne totalitaire systemen en hun beulen schijnen overtroffen te zijn.

x x
x

De marteldood van de 19 Gorcumse geestelijken is de inzet geweest van een smartelijk tijdvak van eeuwenlange achteruitzetting, verguizing en vervolging.

De opstand tegen Spanje heeft ons wel de begeerde vrijwording van ons vaderland gebracht, doch heeft helaas aan de Katholieken van Nederland eeuwenlang de godsdienstvrijheid onrechtmatig onthouden. In schuil-, huis- en sluipkerken, heimelijk hun godsdienstplechtigheden vierend, achtervolgd en opgeschrikt door de op compositiegelden beluste schouten en rakkers, hebben onze Katholieke voorvaders tegen de verdrukking in - met Gods genade en gesterkt door het voorbeeld der Martelaren, het oude geloof bewaard en overgedragen aan die na hen kwamen.

In dit jaar, waarin wij met innige dankbaarheid en even grote luister het heugelijk herstel in 1853 van de bisschoppelijke hiërarchie in deze landen herdenken, gaan onze gedachten in de eerste plaats uit naar de H.H. Martelaren van Gorcum, die hun geloofstrouw met hun bloed hebben bezegeld, maar ook naar die talloze niet geanoniseerde geloofshelden, die in de meest pijnlijke omstandigheden en niettegenstaande de verleiding vaak van een schitterende, wereldlijke carrière, die hun bij afval wachtte, het geloof in onze Moeder de H.Kerk en Haar leer met grote offers hebben helpen bewaren, de fakkel brandende hebben gehouden en aan hen, die volgden hebben overgedragen.

"Het bloed der Martelaren is het zaad der Kerk".

Paus Pius IX, die in 1853 aan Nederland het herstel van zijn bisschoppelijke hiërarchie schonk, dezelfde Paus sprak op de 29 Juni 1867 te Rome de heilig verklaring van de 19 Gorcumse Martelaren uit. (Op 14 November 1675 had Paus Clemens X hen zalig verklaard.) Pius IX was toen het hoofd van de kerkelijke staat dat zich in Zijn wereldlijke souvereiniteit door de legers van Garibaldi en Piëmont ernstig bedreigd zag. De Nederlanders hebben en absoluut en relatief het grootste getal Zouaven, die dappere strijders voor het behoud van de Kerkelijke Staat, geleverd. Was het toeval, dat de strijders voor 's Pausen wereldlijk gezag, onder wie de heldhaftige Pieter de Jong van Lutjebroek, aanwezig waren, bij de grootse plechtigheid in de St. Pieter, waarbij de 19 Gorcumse Martelaren tot nog groter eer der altaren werden waardig bevonden?

Wij, Nederlandse Katholieken der 20e eeuw, die in het genot verkeren van veel van wat onze moedige voorvaders derfden, maar anderzijds misschien die wondere innigheid missen, die het Katholiek geloof uit de tijd der schuilkerken zo zeer bezielde en warmte gaf, mogen wel met diepe gevoelens van dankbaarheid terugblikken op het gruwelijk lijden van de H.H. Martelaren van Gorcum en op dat van de geloofsheiden van Alkmaar en Roermond, die voor hun godsdienstige overtuiging hun kostbaar leven gaven !

Wij mogen in het schone feestgetij van dit jaar ook van diepe erkentelijkheid vervuld zijn jegens onze voorvaders, die trouw bleven aan de oude Kerk, erkentelijk ook jegens de nagedachtenis van die dappere priesters, die vooral in de eerste halve eeuw na het Gorcumse drama maar ook daarna in het geheim en onder grote gevaren voor hun persoon en goed de H.H. Sacramenten onder de gelovigen bleven toedienen.

Het is zeer zeker de eenheid onder de trouw gebleven Katholieken - leken en priesters - van weleer geweest, die Holland voor de Kerk van Rome heeft doen behouden.

Moge overeenkomstig de treffende woorden, welke door Z. H. de Paus, door Z. E. Kardinaal de Jong en door Z. E. Mgr. Alfrink, Aartsbisschop van Utrecht bij gelegenheid van het eeuwfeest tot alle Nederlandse Katholieken zijn gesproken, Katholiek Nederland zijn eenheid weten te bewaren, de eenheid, die onderpand is van het toekomstige welzijn van de Kerk en van ons goede Vaderland.

Moge het grote offer van hun leven, dat de Martelaren van Gorcum voor de zaak van Christus en Zijn Bruid hebben gebracht, toen zij fier weigerden de eenheid des geloofs te verbreken, de Katholieken van thans tot beschamend voorbeeld strekken nu van ons allen gevraagd wordt een zoveel geringer offer ter eendrachtige bewaring over te geven van het kostbaar goed onze Vaders !

Drs. W. A. van der Donk

Gij waart gehecht aan kerk en kluis;
Gij bracht de Sacramenten thuis
bij droeve stervenden en zieken
en las de Mis bij 't morgen-krieken.

Uw zielen brandden voor de goede zaak,
maar roepen zou U God tot grootser taak!
Waart Gij U wel bewust van 't komend werk:
Uw leven veil te geven voor de Kerk?

Dan grijpt de baarder van de tijd
en toetst U op standvastigheid
en sleurt U uit het heiligdom
en werpt U voor het gonzendom.

Men paait en lokt U sluw tot vallen,
vergeefs, want - God zij ere - allen
houdt Gij, getrouwen, dapper stand:
tot pijn van geus en predikant.

Als zacht geveel en flemend spreken
geen geloof in 't Sacrament kan breken,
neemt men zijn toevlucht tot geweld.
Nu rijst in U de ware held!

Men dreigt en slaat U, lastert God,
Maar Gij, indachtig het gebed,
bidt voor Uw vijanden en beulen
en die lafhartig met hen heulen.

De woede stijgt met Uw verzet;
men hoont U, spot met Uw gebed,
en raast bij 't flakkeren der flambouwen
en trekt Uw lijven op aan touwen ...

Men gnuift bij 't schokken van Uw leden,
verstomd zijn zangen en gebeden;
men koelt zijn wraakzucht op Uw lijken -
Zo moest Uw trouw, hun bloeddorst blijken!

Geveeld als rijpe korenaren,
zijt Gij, Gods lieve martelaren;
Uw dood is wasdom voor de Kerk;
Uw luister is het beulenwerk.

Bescherm de vaderlandse Kerk
en doet haar blijven jong en sterk
tot de voleinding van de tijden!
Dit zij de zege van Uw lijden!

W.A.v.d.D.

(Verschenen in het Amsterdams Weekblad „Sursum Corda“ van 8 Augustus 1953 onder de rubriek „De Parochie van de H.H.Martelaren van Gorcum“).

Het artikel „De H.H.Martelaren van Gorcum“ verscheen in „Rond het Kapittelhuis“, maandblad van de Amsterdamsse Derde Orde Federatie (Jg. 4, no.7, Sept.1953, p.533-537 en p.540-542).